

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Uusima aja osakond

Liisi Ploom
**Eesti Vabariigi ja Läti Vabariigi riigipiiri määramine ja ajakirjanduse
kajastuse analüüs**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: prof Eero Medijainen

Tartu 2017

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Historiograafia ja tähtsamaid allikaid.....	5
2. Üldkäsitlusi piiri määramisest ja relvakonflikti tekkimise võimalikkusest	7
2.1 Territooriumi tähtsus	7
2.2 Indiviidi olulisus.....	8
2.3 Ajalooline õigus vaidlusalusele territooriumile	9
2.4 Riigi territoorium ja piir sümbolina	10
3. Ajalooline taust	11
4. Käsitlused ajakirjanduses	18
4.1 Ajakirjandus piirist	18
4.2 Tallentsi otsus tekitas rahulolematust	21
4.3 Piiriületusest ajakirjanduses	23
4.4 Ajakirjandus elust piirilinnas.....	25
4.5 Järeldusi ajakirjandusest	26
Kokkuvõte	29
Summary	31
Kasutatud allikad ja kirjandus	33

Sissejuhatus

Esimese maailmasõja tagajärjel tekkis Euroopasse suur hulk uusi riike. Venemaast eraldunud Eesti ja Läti vabariigid pidasid vajalikuks pärast seda määrata kindlaks oma riigipiirid.

Lõunapiiri moodustamise peamiseks probleemiks oli kogu piirkonna segaasustus, kus kõrvuti olid harjunud elama nii eestlased kui lätlased. 19. sajandil, kui vaidluse all olnud territooriumid kuulusid veel Vene tsaaririigi koosseisu, ei olnud etnilisel kuuluvusel piiride määramisel sisuliselt mingit tähtsust ning lähtuti rohkem ajalooliselt kujunenud traditsioonist ja majanduslikust otstarbekusest.

Mõlema riigi rahvusliku iseteadvuse tõusu ning Vene tsaaririigi languse ja lagunemisega tõusis iseseisvuse väljakuulutamise kõrval päevakorda piiri kindlaksmääramine, mis muutus piirkonna segaasustuse tõttu aastatepikkuseks probleemiks. Kui idapiiril sai piiriküsimus 1920. aastal Tartu rahuga lahendatud üsna kiiresti, siis lõunapiiri moodustamisega olid üles kerkinud probleemid hoopis teistsugused. Idas oli oluline saada kiirelt mõlemaid pooli rahuldav lahendus ning vastloodud Eesti Vabariik teadis, et lahenduseks peab Eesti Vabariik olema valmis kompromissideks. Piirijamine Läti Vabariigiga oli aga hoopis teistsugune. Eesti ja Läti olid selles küsimuses palju võrdsemad, sest tegemist oli riikidega, kes vahetult Vene tsaaririigi alt iseseisvusid. Kummalgi riigil polnud veel piisavat sõjalist võimekust. Eesti Vabariik sai panustada õigusele nõuda territooriume piiri ajamisel tõsiasjas, et Eesti sõjavägi oli olnud see, kes tuli lätlastele appi ning aitas Läti omariiklusel saada piisava kindlustunde.

Teema valiku tingis autori isiklik kogemus poolitatud Valga linna Eesti poolel terve lapsepõlve veetmisel, huvi ajakirjanduslikele mõjutustele, avalikule arvamusele ning kogemus ajakirjanikuna.

Töö eesmärgiks on anda hinnang Eesti ja Läti vabariikide vahel tõusnud piiritülile, lähtudes kajastusele ajakirjanduses. Keskendutakse lähemalt sellele, milline oli pressitoon piiritüli süvenedes ning kuidas võis see mõjutada kahe riigi omavahelisi suhteid. Sellest lähtuvalt leida vastus küsimusele, miks võttis Eesti ja Läti riigipiiri loomine aega aastaid ja millised põhjused kerkivad esile ajakirjanduses kajastatu põhjal.

Uurimustöö esimeses pooles antakse esmalt ülevaade erinevatest allikatest, mis kirjeldavad Eesti ja Läti vabariikide omavahelisi suhteid, suundi, konflikti kujunemise algusaastaid ja süvenemist. Samuti Valga linna ja maakonna erisugust olustikku, lätlaste ja eestlaste rahvuslikku küsimust ja kontakte, ning piiri määramisele ja muutusi Valga linnas käsitlevatele

avaldatud uurimustöödele. Järgnevalt aga üldkäsitlusi piiri määramisest ning võimalike relvakonfliktide tekkimisest selle taustal- millised elemendid kuuluvad piirivaidluste juurde, millistel juhtudel tekivad ja eskaleeruvad piirivaidlused üle reaalspets kokkupõrgeteks, milline roll on territooriumi iseloomul, indiviidi ehk tavakodaniku heaolul ja mõjutamisel ning ajaloolise õigustusel ja sümbolismil antud küsimuses. Seejärel antakse kahe riigi vahelisest piiritulist kronoloogiline ülevaade.

Uurimustöö viimases osas analüüsitakse kohaliku ajakirjanduse näol ajalehti Rajalane ja Lõuna-Eesti ning üle-eestilise väljaandena ajalehte Postimees.

1. Historiograafia ja tähtsamaid allikaid

Eesti ja Läti riigipiiri kujunemise puhul on üldjoontes teada piiri moodustamisega tekkinud probleemid, piirikomisjoni töö, kahe riigi vahelise konflikti kujunemine ja üldine lahenduskäik.

Täpsemalt on teemat kajastanud Heino Arumäe oma artiklis *Piirikonfliktist liidulepinguni*.¹ Põgusa ülevaate paari paragrahvi näol annavad näiteks Jüri Anti kirjutatud *Eesti 1920: Iseseisvuse esimene rahuaasta* ning Georg von Rauch raamat *Balti riikide ajalugu 1918-1940*.² Heino Arumäe teine teos *Võitlus Balti Liidu loomise ümber, 1919-1925*³ annab oma põhiülevaate Balti Liidu loomise ajaloost ning piiriprobleemid Eesti ja Läti riikide vahel on läbipõimunud teema kogu raamatu vältel. Põhjalikumalt Valga linna ja maakonna eripärad olud- segaasustus, piiriküsimus ja raudtee ja piiriülene koostöö- leiab käsitlust nii mitmeski Valga Muuseumi aastaraamatus *Valga linna ajaloost 18. sajandi lõpust kuni aastani 1939, 220 aastat Valga kreisist* ja „Säde“ selts ja teater 1902-1940.⁴ Lätlaste ja eestlaste rahvuslikku küsimust käsitleb Marjo Mela oma raamatutes *Eesti lätlased ja Läti eestlased: ajalugu, keel ja kultuur*,⁵ milles autor annab hea ülevaate ajaloolisest taustast, rahvuste paiknemisest, keelest, haridusest ja kultuurist.

Tähtsamatest uurimustöödest tuleks kindlasti märkida Peeter Pätsi magistrیتööd *Eesti ja Läti Vabariigi vaheline piir*⁶, mis oli üks esimesi uurimustöid Eesti lõunapiiri kohta ja mille juures on arvukalt lisamaterjale- Eesti-Läti Piirikomisjoni Eesti delegatsiooni protokollid, topograafilised kaardid ning piiri määramise muud iseärasused ja tehnilised nüansid ja Stephen Tallentsi poolt veetud piirikomisjoni töö ülevaade. Lisaks on Meelis Burget kajastanud oma magistrیتöös väga põhjalikult *Eesti-Läti piiri loomine*⁷ kogu piiri loomise protsessi ja probleeme Valga linna kuuluvuse üle. Vahur Ilumetsa bakalaureusetöö *Muutused Valga linnas pärast Eesti-Läti piiri määramist*⁸ annab ülevaate piirivalvest ja piiriületusest, samuti transpordi- ja majandusoludest Valga linna jaotamise tagajärjel.

¹ Heino Arumäe, „Piirikonfliktist liidulepinguni“ Looming (1995, 8), 1114-1137.

² Jüri Ant, *Eesti 1920. Iseseisvuse esimene rahuaasta*; (Tallinn, Olion, 1990); Georg Rauch, *Balti riikide ajalugu 1918-1940*, (Tallinn: Detlar, 1995).

³ Heino Arumäe, *Võitlus Balti Liidu loomise ümber, 1919-1925*, (Tallinn, Eesti Raamat, 1983).

⁴ Esta Mets, Tiit Rosenberg, Mari Juzar, *Valga linna ajaloost 18. sajandi lõpust kuni aastani 1939*, (Valga: Litero, 2000); Mari Juzar, *220 aastat Valga kreisist*, (Valga, Litero, 2003); Mari Juzar, „Säde“ selts ja teater 1902-1940, (Valga, Litero, 2002).

⁵ Marjo Mela, *Läti eestlased. Ajalugu, keel ja kultuur*, (Tallinn, Eesti Keele Sihtasutus, 2007); Marjo Mela, *Eesti lätlased*, (Tallinn, Nornberg&Co, 2013).

⁶ Peeter Päts, *Eesti ja Läti Vabariigi vaheline piir*, (Magistrیتöö, Pärnu, 1927).

⁷ Meelis Burget, *Eesti-Läti piiri loomine*, (Magistrیتöö, Tartu, 2010).

⁸ Vahur Ilumets, *Muutused Valga linnas pärast Eesti-Läti piiri määramist*, (Bakalaureusetöö, Valga, 2011).

1920. ja 1930. keerulistest aegadest poliitilise karikatuuri kaudu on ülevaate andnud Eero Medijaineni poolt 1998. aastal ilmunud monograafia *Maailm prowintsionu peeglis*⁹, mis tutvustas poliitilise satiiri kasutust käimas olnud sündmuste illustreerimiseks ja nägemuse andmiseks juba kadunud maailmast. Teoses on rõhutatud, et karikatuuril pole pelgalt kunstiline või illustratiivne tähendus, vaid see annab aimu igapäevasest suhtluskultuurist, tõekspidamiste ja avaliku arvamuse mõjust antud sündmusele¹⁰. Käesolevast uurimustööst lähtuvalt tuleks karikatuuride kasutust propaganda eesmärkidel meediaväljaannetes meeles pidada, kuid üht võimalikku vormi kirjasõna kõrval. Piiri määramise juures olnud Suurbritannia kodanik Stephen Tallents on oma mälestused kirja pannud 1943. aastal ilmunud autobiograafias *Man and a boy*¹¹, milles ta kirjeldab enda Baltikumi saabumist ning Eesti ja Läti vahel tüliõunaks kujunenud riigipiiri ja Valga linna poolitamiseni viinud loo.

Kohalike elanike olukorda kajastab Valve Saretoki kaheköiteline mälestusteraamat *Läbi uduliniku*¹², mis annab hea ülevaate kooli- ja igapäevaelust Valga linnas. Samuti teeb seda kohalik ajakirjandus- ajaleht Rajalane ja hilisem Lõuna-Eesti, mis mõlemad on kättesaadavad andmebaasis Digiteeritud Eesti Ajalehed. Ülevaate piirikomisjoni tööst, mõlema riigi suhetest telegrammide, protokollide, lepingute ja kirjade näol andis publitseeritud dokumendikogumik *Eesti ja Läti suhted 1920- 1925*¹³.

⁹ Eero Medijainen, *Maailm prowintsionu peeglis. Rahvusvahelised suhted ja Eesti välispoliitika karikatuuridel 1918- 1940*, (Tartu, Ajalookirjanduse Sihtasutus Kleio, 1998).

¹⁰ *Ibid.*, 7.

¹¹ Stephen George Tallents, *Man and boy*, (Harvard: Faber & Faber limited, 1943).

¹² Valve Saretok, *Läbi uduliniku I: Valga tütarlaste gümnaasiumis*, (Toronto, Orto, 1956); Valve Saretok, *Läbi uduliniku II: Valga tütarlaste gümnaasiumis*, (Toronto, Orto, 1957).

¹³ Heino Arumäe, Tiit Arumäe, *Eesti ja Läti suhted 1920–1925: Dokumentide kogumik*, (Tallinn: Umara, 1999).

2. Üldkäsitlusi piiri määramisest ja relvakonflikti tekkimise võimalikkusest

Piirikonfliktide tekkimine ja väljakujunemine on omanäoline ilming uurimustes, mis puudutavad rahvusvahelisi suhteid. Äärmiselt keeruline kui mitte võimatu on antud konflikti puhul rääkida kindlatest ja igal pool kehtivatest seaduspärasustest. Kuid siiski saab teatavaid üldistusi teha.

Rahvusvaheliste suhete professor Robert Mandel'i sõnul on keeruline seletada väga täpselt, miks ja kunas kahe riigi vahel piirikonfliktid võivad välja kujuneda. „Mitmed analüütikud leiavad, et säärased konfliktid on praktiliselt vältimatud vahetute naabrite vahel, kuid pole võimelised täpsemalt seletama, miks mõned sarnased piirivaidlused ei ole siiski otseseks konfliktiks üle läinud.“¹⁴

Mandel annab piirivaidlusele definitsiooni: „See on [---] vägivaldne või mittevägivaldne konflikt kahe vastase vahel, mis toimub ühise maa-ala piiritlemisel. Et olla piirnevad riigid, peavad nad üldiselt omama maa-ala, erandina võib see esineda jõena.“¹⁵ Lisaks toob Mandel välja elemente, mis kuuluvad piirivaidluse juurde- mõlema osapoole iseseisvust ja olema territooriumi poolest üle 4000 ruutmiili (ca. 10360 km²)¹⁶-nende kahe elemendi olemasolu korral on konflikti esinemine kõige tõenäolisem.¹⁷ Siinkohal tuleks aga täpsustada, et Mandel'i määratlus territooriumi suhtes vastab Jamaica ligikaudsele suurusele.¹⁸

2.1 Territooriumi tähtsus

Riigipiiri tähtsus ise sõltub tõsiasiast, et antud element määrab ära vastava territooriumi. Territoorium omab aga mitmeid tähendusi- gruppidentiteedi kujunemine antud piirkonnas ja sümbolistlik tähendus inimestele elu allikana- näiteks haritava maa, vee, maavarade näol. „Seega on territooriumil mitmeid olulisi tähendusi; see on tähtis inimestele. Seega saab see konflikti allikaks ja tõstab kokkupõrke tõenäosust.“¹⁹

Politoloogia professor Harvey Starr ja G. Dale Thomas tõdevad artiklis, et suur osa uurimustest, mis tuginevad piiridele ja territooriumidele, väidavad, et territooriumide

¹⁴ Mandel, Robert. "Roots of the Modern Interstate Border Dispute" *The Journal of Conflict Resolution* (1980, 24, 3), 427.

¹⁵ *Ibid.*, 431.

¹⁶ 1 ruutmiil = 2,5899881 km²

¹⁷ Mandel 1980, 432.

¹⁸ *Encyclopedia Britannica*: Jamaica. <https://www.britannica.com/search?query=jamaica> (03.05.2017)

¹⁹ Harvey Starr, G. Dale Thomas. "The Nature of Borders and International Conflict: Revisiting Hypotheses on Territory." *International Studies Quarterly* (2005, 49, 1), 125.

piirnemine on määrav tegur, kas riigid astuvad konflikti ja kas see läheb üle relvakonfliktiks.²⁰ Samas toovad nad välja piiri olemuse tähtsuse- veekogud, kõrbed- neid piirkondi vaadatakse väiksema tähtsusega aladena ja omavad seetõttu suure tõenäosusega vähem mõju sõja tekkimise võimalustele kui alad, mis on erinäolisemad.²¹ Lisaks toovad nad välja omavahelise kommunikatsiooni tähtsuse, mis tähendab pigem omavaheliste kokkulepeteni jõudmist.

Vähem tähtsam pole Starri ja Thomase käsitlese puhul ka mõlema poole valmisolek ning tahe. Nende sõnul on oluline vastava territooriumi tähtsus ja väärtus ning küsimus, kui kõrgelt vastavat ala hinnatakse. Territoriaalse näitena toovad nad selle kõrvale pealinnade olemuse, kus on rahvastiku kontsentratsioon kõrgeim, kus asub keskvalitsus ja mis on seega riikluse sümbol.²² Muuhulgas jõutakse arvamusele, et valitsused tuginevad teistele viisidele, et lahendada omavahelisi piiritülisid, kui tegemist on tähtsate aladega, kui ligipääsetav antud territoorium on ning kui suur on piirkonnas omavaheliste kontaktide olemasolu.²³ Vastavalt neile näitajatele suureneb või väheneb võimaliku sõjalise kokkupõrke tõenäosus.

2.2 Indiviidi ja avaliku arvamuse olulisus

Politoloog Steven V. Miller tõstatab muuhulgas aga indiviidi tähtsuse territoriaalsete nõudmistele kontekstis. Inimesed on rohkem mõjutatavad territoriaalsete vaidluste puhul- siit selgub võimalus rahvast justkui relvile kutsuda. Antud arusaam lähtub sotsiaalbioloogilistest ja evolutsioonipsühholoogilistest lähenemistest, mis väidavad, et territoorium oli oluline ellujäämise komponent.²⁴ Milleri sõnul tuleb territoriaalsete nõudmistele valguses arvestada, et vastavas piirkonnas elavad inimesed, kes puutuvad kokku konfliktiga; on tõenäolisemalt õnnetumad, kuna elavad pideva ohu all ning on vaidluses revisionismliku naabriga, kes on ähvardav; omavad endas mobiliseerivat ja militariseerivat jõudu, mis omakorda suurendab võimaliku sõjalise konflikti tõenäosust. „Samas, riikides, kes alustavad territoriaalseid läbirääkimisi, on inimeste õnnelikkuse tase tõenäoliselt kõrgem.“²⁵ Kui aga kodanikud on juba rahulolematud ja õnnetud olukorras, mis puudutab territooriumi jagamist naabriga? „...riigijuhid, saavad teha õnnetuid kodanikke õnnelikuks, alustades läbirääkimisi ihaldatud

²⁰ Starr, *et al.* 2005, 125.

²¹ *Ibid.*, 126.

²² *Ibid.*, 129.

²³ *Ibid.*, 135-136.

²⁴ Miller, Steven V. "Territorial Disputes and the Politics of Individual Well-being." *Journal of Peace Research* (2013, 50, 6), 677-678.

²⁵ *Ibid.*, 678.

maa-ala üle.²⁶ Kokkuvõtvalt tõdeb Miller, et territoriaalsed vaidlused on iseenesest relvakonflikti ligi tõmbavad, kuna maa-ala omab mõju inimeste heaolule.²⁷

Indiviidi olulisuse kõrval tõuseb aga küsimus avaliku arvamuse kohta, mida meediaväljaanded kujundada saavad. Avaliku arvamusega saab defineerida rahva võime sallida või mitte taluda teatud asju. See omakorda ühtlustab levinud avalikke arvamusi, lahustab sisemisi erinevusi ja teeb sõja tõenäolisemaks²⁸. Püüdes mõjutada ja kujundada avalikku arvamust läbi pressi ja kasutades avalikku arvamust sümbolistlikult, kujundavad otsusetegijad ise avalikust arvamusest aktiivse, algatava ja personifitseeritud jõu²⁹

2.3 Ajalooline õigus vaidlusalusele territooriumile

Territooriumi endale saamine võib omada aga ka ajaloolist õigust ja põhimõtet, kuna nõutakse tagasi seda, mis on kunagi ebaõiglaselt võetud. Ajalooline argument tuleb mängu, kui etnilised, strateegilised ja majanduslikud aspektid pole piisavad.³⁰ Õigustused vastava territooriumi hõivamiseks lähtuvad printsiibist, et riigil ei ole õigust hõivata territooriumi teiselt, välja arvatud juhul, kui vastav territoorium oli juba ebaõiglaselt hõivatud. Antud põhjendus on aga olnud väga sage ning seetõttu on mitmed riigijuhid pärast Teist maailmasõda hakanud selle põhjenduse õigsuses kahtlema.³¹ Seega lähtub riigi militariseeritud tegevus teise riigi suhtes põhimõttest, et tuleks saavutada taas õiglane olukord ning seetõttu tuleb tagasi võtta ebaõiglaselt hõivatud.

Professor Alexander Murphy sõnul on ajaloolise argumendi kasutamine territoriaalsetes vaidlustes pisut rohkem kui pelgalt ahnus, majandusliku eelise ihalemine ja võimalus strateegilise üleoleku näitamiseks. „Ajalooline argument võib seega tunduda pisut rohkem kui retooriline reaalsus, mis ise ei vääriks tõsisemat kaalumist.“³² Lisaks tõdeb Murphy, et suurte relvakonfliktide puhul näitab 20. sajand, et ajalooline õigustus omab ükskõik millises konfliktis tähtsat rolli.³³

²⁶ Miller 2013, 682.

²⁷ *Ibid.*, 688.

²⁸ Richard R. Fagen, "Some Assessments and Uses of Public Opinion in Diplomacy." *The Public Opinion Quarterly*, (1960, 24, 3), 456.

²⁹ *Ibid.*, 457.

³⁰ Alexander B Murphy, "Historical Justifications for Territorial Claims." *Annals of the Association of American Geographers* (1990, 80, 4), 531.

³¹ *Ibid.*, 532.

³² *Ibid.*, 533.

³³ *Ibid.*, 533-534.

Esimese maailmasõja järgselt muutus arusaam õiguslikust sõja piiritlemisest ja õigustusest sellele- tähtsamaks kujunes arusaam, et tuleks välistada igasugune territoriaalsõda.³⁴ Samas „sõnade jõud „...on tihti rohkem, kui esmapilgul paistab. Läbi sõnade saavad riigijuhid arendada ja juhtida territoriaalset ideoloogiat.“³⁵ Siit võikski aga paratamatult välja lugeda propaganda ja õhutuse elemendi tähtsust territoriaalses konfliktis.

2.4 Riigi territoorium ja piir sümbolina

Mandel'i sõnul on tehnoloogia areng muutnud arvamust, et geograafiline suurus tähendab automaatselt majanduslikku õitsengut ja arengut ning riigid tegutsevad pigem oma majanduslike vajaduste rahuldamiseks läbi väliskaubanduse ja -investeeringute kaudu, kui territooriumide omandamise kaudu.³⁶

Kuid ometi omab riigipiir sümboolset tähendust ja funktsiooni, eriti kuvandit otsustada nii riigisisest kui ka -väliselt.³⁷ Kui aga geograafilised piirid ei samastu etniliste piiridega, ilmnevad otsesed pinged, mille lahendus saab toimuda vaid piiritlemise näol.³⁸ Kuid mis saab olukorras, kui kaks riiki ei suuda omavahelise arutelu käigus leppida kokku ning proovivad lahenduseni jõuda kolmanda- erapooletu vahekohtuniku abil? Kui kahe riigi, mis omavad ühist ajaloolist kontakti, vahel toimub piiri kindlaksmääramine, siis on kolmandal osapoolel oluliselt keerulisem astuda vahele ja aidata konflikti kontrollida.³⁹

³⁴Murphy 1990, 536.

³⁵ *Ibid.*, 545.

³⁶ Mandel 1980, 427-428.

³⁷ *Ibid.*, 428.

³⁸ *Ibid.*, 429.

³⁹ *Ibid.*, 429-430.

3. Ajalooline taust⁴⁰

Eesti ja Läti piiritüli alguseks saab pidada 1917. aastat, mil endised Eestimaa kubermang ja Liivimaa kubermangu Eesti osa ühendati üheks üksuseks. Probleemi lahendamiseks kutsuti kokku augustis 1917 piirikomisjon, mille ülesandeks oli lahkkelide lahendamine, kuid lahenduseni ei jõutud ning suurimaks tüliõunaks kujunes just Valga linna kuuluvus. Segakomisjoni Eesti liikmed nõudsid linna arvamist Eestimaa kubermangu koosseisu, sest rahva enamuse moodustavad eestlased ja linn on Eesti poolele eluliselt tähtis raudteesõlm, mis saab oma elujõu Eesti kubermangu poolt. Läti delegatsioon sellega loomulikult ei nõustunud, tuues vastukaaluks vastupidiseid argumente. Järgmise sammuna korraldatud rahvaloendus toetas Eesti-poolse komisjoni liikmeid, sest loenduse tulemusel oli eestlaste osakaal linnas suurem kui lätlastel⁴¹. Seega jäi probleem piiril esialgu lahenduseta.

1918. aasta sündmustega—Eesti iseseisvumine 24. veebruaril ja Läti iseseisvumine 18. novembril – tõusis uuesti päevakorda piiriküsimus, mille kõrval mängis rahvusküsimus uut rolli. Riigipiiri üritati kokku leppida vastavalt etnilisele koosseisule, kuid piirkonna segaasustus muutis selle sisuliselt võimatuks. Piiriläbirääkimised olid keerulised ja põhjustasid suuri erimeelsusi. Mõlemad, nii eestlased kui lätlased üritasid loomulikult kaitsta oma huve antud piirkonnas. Nii eestlased kui ka lätlased apelleerisid õigusele raudteesõlmele (Valgas) ja kinnisvarale, vaieldi iga küla ja maja pärast. Valga linna kinnisvara kuulus aga suuremas osas eestlastele⁴². Seetõttu ei saanud eestlased samuti järgi anda.

Läti Ajutise Valitsuse seisukord oli väga ebakindel. „Saksa okupatsioonivõimud takistasid riigiaparaadi ja rahvusliku, Läti iseseisvust toetava sõjaväe loomist. Seetõttu tuli Ajutisel Valitsusel tunnustada Läti sõjaväena okupatsioonivõimude loodud ja peamiselt baltisakslastest koosneva *Landeswehr*’i“⁴³.

Läti Vabariiki ähvardas oht idast. Nõukogude valitsus, kes oli 13. novembril 1918. aastal eelnevalt tühistanud 13. märtsil Brest-Litovskis sõlmitud rahulepingu, andis Punaarmeele käsu alustada pealetungi läänesuunas. 9. detsembril langes Daugavpils, 18. detsembril Valga ja 3. jaanuaril 1919 Riia, millega oli Läti Ajutine Valitsus sunnitud minema esialgu Jelgavasse, sealt aga Liepajasse⁴⁴.

⁴⁰ Ajalooline ülevaade piiritülist on autor osaliselt ja lühendatud kujul ajalehes Valgamaalane, 15.08.2015.

⁴¹ Arumäe 1983; 43.

⁴² Mela 2007, 12.

⁴³ Arumäe, *et al.* 1999, 4.

⁴⁴ *Ibid.*, lk. 4.

Eesti Ajutine Valitsus eesotsas Konstantin Pätsiga andis polkovnik Johan Laidonerile korralduse luua Eesti rahvavägi. Erinevalt Läti Ajutisest Valitsusest oli Eesti Ajutisel valitsusel õnnestunud 1918. aasta lõpul ja 1919. aasta alguseks luua võitlusvõimeline sõjavägi.⁴⁵ 1918. aasta detsembris, kui Punaarmee oli suutnud vallutada peaaegu poole Eesti territooriumist, oli olukord Eesti jaoks üsna ärev. 1919. aasta alguseks oli Punaarmee jõudnud Tallinnast umbes 35 km kaugusele, kuid jaanuari esimestel nädalatel hakkas olukord muutuma- 7. jaanuaril algas Eesti vägede vastupealetung ning veebruari lõpuks olid enamlased suuremas jaos Eestist välja aetud⁴⁶.

Eesti ja Läti välispoliitika oli sama suunitlusega- mõlema ühiseks ohuks oli idas Nõukogude Venemaa ja eesmärgiks oli oma riigi suveräänsuse ja rahvusvahelise seisundi kindlustamine. Läti Ajutine Valitsus oli oma sõjavälise jõu puudumise/nõrkuse tõttu täbaras olukorras, ning oli sunnitud abi paluma nii Lääne suurriikidelt kui ka lähinaabritelt, sealhulgas ka Eestilt⁴⁷.

Eesti Ajutine Valitsus oli nõus sõjaliselt toetama Läti Ajutist Valitsust. Eesti valitsusel oli selgelt paremad kaardid just sõjavälise jõu näol ning neid tuli ka ära kasutada. Surve ja ähvarduste saatel püüti piiri määramisel Läti valitsuselt järeleandmisi saada, kuid sellegipoolest mõistsid mõlemad pooled, et olukorras tuleb jõuda kompromissini, sest olulisem oli lahkkelid kõrvaldada ja teha koostööd Balti liidu loomise nimel⁴⁸.

18. veebruaril 1919 sõlmiti Eesti-Läti suhteid ja ühist sõjategevust reguleeriv leping. Allkirjastatud lepingu kohaselt toetab Eesti Valitsus Läti sõjaväeosi ning aitab puhastada piirkonna bolševikest. Läti Valitsus lubas aga hõivata järgmised Läti piiriäärsed alad: Valga linn, Mõisaküla ja Ööbiku vald Valmiera maakonnas, Sooru, Paju, Oomuli, Luke ja Laitsna vald, mis kuuluvad Eesti Vabariigi koosseisu ajutiselt Eesti-Läti piirilepingu sõlmimiseni; samuti Valga-Mõisaküla raudteeliin⁴⁹.

Järgnenud kuudel (mais-juunis) suudeti Punaarmee Läti aladelt suures osas välja tõrjuda. 22. juunil vallutas *Landeswehr* Riia, kuid Eesti vägede edasitungimisel ja oma toetuse avaldamine eelnevalt 16. aprillil kukutatud Ulmanise valitsusele, ei olnud Saksa väegrupi juhatusele-eesotsas kindral Rüdiger von der Goltziga, vastuvõetav ning kujunes alates 5. juunist otseseks relvakonfliktiks. Otsustavas lahingus 23. juunil Cesise all purustati *Landeswehr* ja Saksa

⁴⁵ Arumäe *et al.* 1999, 4.

⁴⁶ Mela 2013, 26.

⁴⁷ Arumäe *et al.* 1999, 4, 6.

⁴⁸ Arumäe 1983, 44.

⁴⁹ Arumäe *et al.* 1999, 4, 16-17.

palgasõduritest koosnenud väeosad. Järgnenud pealetungiga jõudsid Eesti väed koos Läti brigaadiga Riiga.

Sellega sai Ulmanise valitsus asuda kiiresti riigiparaadi ülesehitamise ja riigi kaitsevõime täiustamise juurde. Eesti ja Läti sõlmisid 21. juulil sõjalise koostöö lepingu, milles määrati Läti kohustused tasuda Eesti kulutused saadud sõjalise abi eest ja määrati lõpliku piiri kindlaksmääramise küsimuse lahendamiseks segakomisjon, mille töö pidi algama Valga linnas⁵⁰.

Sama aasta augustis ja septembris algasid tõsisemad läbirääkimised nii Eesti-Läti kui ka Balti riikide ja Soome koostöö üle⁵¹. Oktoobris 1919 oli Eesti astumas samme, et moodustada sõjalis-poliitilist liitu Lätiga, kasutades sealjuures ära Läti valitsuse rasket olukorda Bermond-Avalovi pealetungi tõttu.⁵² Eesti ja Läti omavahelisi suhteid pingestas ka seik, et Läti valitsus oli ühepoolselt tühistanud eelnevalt 18. veebruaril sõlmitud lepingu, tuues põhjuseks selle, et leping sõlmiti volitusteta; Eesti aga üritas lätlastele peale suruda piiriküsimust käsitleva konventsiooni kava, mis oli viimastele aga vastuvõetamatu. Selle tulemusega kutsuti Eesti soomusrongid Riist ära (mis eelnevalt saadeti abiks Bermond-Avalovi vägede tagasitõrjumiseks) ning see põhjustas kogu Läti ühiskonnas Eesti suhtes vaenuliku reaktsiooni.⁵³

Vaidlus Valga linna kuulmise üle oli mõlema riigi jaoks põhimõtteline küsimus, mille hari-punkt saavutati 1919-1920 aastavahetusel. 30. detsembri 1919. aasta Läti Välisministeeriumi konfidentsiaalses ringkirjas märgitakse, et suhted Eestiga jätavad soovida ja olenemata sellest, et Läti Valitsus on tehtud järeleandmisega. Need pole leidnud ühtegi vastutulekut Eesti poolelt. Põhja-Liivimaalt tuleb igapäevaselt teateid Eesti sõjaväeasutuste ülekohtust elanikkonna suhtes. Tihti häiritakse nende tsiviilasutuste tööd ning Eesti press on alustanud lõpmatut ässituspoliitikat. Läti enese pressitoon on neutraalne ning ebameeldivustest lähemalt ei kirjutata. Lätlased soovivad seetõttu üle võtta rindeosa enamlaste vastu ning eestlastel tuleks taganeda oma etnograafiliste piiride taha. Samas märgitakse, et kahe riigi vahelises suhtluses on hädavajalik saavutada üksmeel, sest probleemide eskaleerumine Baltikumis oleks mõlemale riigile väga kahjulik⁵⁴. Sama aasta detsembri teisel poolel pagendas Eesti sõjaväe 3. diviisi ülem, kindralmajor Ernst Johannes Pödder Valga linnast kõik lätlastest

⁵⁰ Arumäe *et al.* 1999, 4-5, 24-26.

⁵¹ *Ibid.*, 4.

⁵² Arumäe 1983, 26-27.

⁵³ Arumäe *et al.* 1999, 5.

⁵⁴ *Ibid.*, 49- 50.

ametnikud. Sellega seisid Eesti ja Läti sõjalise konflikti äärel. Lätlased hakkasid üles võtma raudteerööpaid, et takistada Eesti soomusrongide liikumist Läti aladele⁵⁵.

Jaanuariks olid kahe riigi vahelised suhted jõudnud madalseisu. 13. jaanuaril 1920 kirjutab kapten Jürgenson üleüldisest seisukorrast Lätis Eesti kindralstaabile Riias, kus tähendab, et Läti riigi raske olukorra tõttu on ühiskonnas levimas kuuldused, nagu eestlased sooviksid alustada pealetungi. Samuti muutvat Eesti läbirääkimised Nõukogude Venemaaga ärevaks kogu Läti elanikkonna. Lisaks saadab Läti valitus oma agiteerimislehti välismaale, kus tähendavad nõrdimust eestlaste ja enamlaste läbirääkimiste tõttu. Sellegipoolest on Eesti sõjaväe esindaja kirjas selgelt tähendatud, et Läti ei soovi alustada sõda Eesti riigi vastu, kuna nende infrastruktuuri olukord jätab soovida⁵⁶.

13. jaanuaril toimunud Eesti ja Läti esindajate nõupidamise protokollis tähendatakse mõlema riigi soovi ja vajadust suhete parandamisele, mille tõttu on esmatähtis lahendada probleemid riigipiiril ja eriti Valga linna kuuluvuse küsimus. Lätlaste poolelt tuli ettepanek poolitada Valga linn, kui see aga eestlaste poolt tagasi lükatakse, oli lätlaste meelest ainus lahendus anda otsustamine vahekohtuniku kätte. Eesti pool lükkaski selle kokkusaamisel tagasi ning seetõttu leppisid mõlemad pooled vahekohtu moodustamisega, milles võrdne arv Eesti ja Läti delegaate ning esimeheks Suurbritannia kodanik Stephen George Tallents. Otsus, mis vahekohtu töö tulemusena tehakse, pidi olema mõlemale riigile siduv. Seni, kuni olukord on lahendusteta, töötatakse välja linna ajutine valitsemiskord⁵⁷.

Veebruari alguses Eesti peaministrile saadetud telegrammis märgib Eesti konsul, et üks diviis Läti sõjaväelasi on piiri poole saadetud.⁵⁸ See kinnitab, et 1920. aasta kevadel ei olnud lätlaste ja eestlaste vaheline konflikt sugugi lahendust saavutamas. Läti valitsus üritas Eesti valitsuse mõjutamiseks kasutada isegi sõjalist demonstratsiooni. Märtsis täheldatakse Läti vägede liikumist Volmari ja Võnnu ümbruses, mida aga põhjendati sellega, et eestlased on oma väed Ruhja alla viinud. Samal ajal võis Läti ajakirjanduses täheldada tooni Eesti ja Läti vahelisest sõjalisest konfliktist ning ka Eesti ajakirjanduses oli võetud üsna terav toon Läti vastu.⁵⁹ 22. märtsil 1920 allkirjastasid mõlemad pooled lepingu, mille kohaselt vahekohtu teeb otsuse vastavalt etnograafilisi, ajaloolisi ja riigipoliitilisi olusid arvestades.⁶⁰ Piirikomisjoni

⁵⁵ Mela 2013, 28- 29.

⁵⁶ Arumäe *et al.* 1999, 51-52.

⁵⁷ Arumäe *et al.* 1999, 52- 53; Arumäe 1983, 44.

⁵⁸ Arumäe *et al.* 1999, 59.

⁵⁹ Arumäe *et al.* 1999, 61; Arumäe 1983, 44.

⁶⁰ Arumäe *et al.* 1999, 76- 77.

esimeheks valiti Briti kolonel Stephen Tallents. Samaaegselt algas uus kihutustöö mõlema riigi meedias ja meeleolude üleskütmine.

Eesti-Läti piirikomisjoni liikme Tõnis Grünbergi telegrammis Eesti peaministrile tähendab viimane, et kuigi piirikomisjoni töö edeneb, siis kokkulepet pole seni suudetud saavutada. Samuti on kirjas, et komisjoni Eesti pool ei soovi linna jaotamist, samal ajal, kui lätlased on sellega nõus. Siit on ka põhjendatud vahekohtunik kolonel Stephen Tallentsi oletatav lätimeelsus⁶¹. Tegelikult ei tohiks vahekohtuniku liigset lätimeelsust kuigi tõsiselt võtta, sest selge on see, et kui Eesti pool ei soovi Valga linna poolitada ja Läti komisjoni liikmed seda soovivad, siis eestlaste endi järeleandmatus soodustas seda.

Komisjoni töö oli sisuliselt ummikusse jooksnud. Kumbki pool ei soovinud järele anda ning seetõttu jäi otsuse tegemine vahekohtuniku teha. Valga linn jagati Eesti-Läti piirikomisjoni esimehe otsusega 1. juuli kaheks, kusjuures linnasüdame sai Eesti, Läti seevastu lõunapoolse eeslinna ja hüvituse Hummuli valla näol. Kui läbirääkimiste alguses oli lätlastel argumente Ruhnu saare üle, siis saare elanikud, kes olid valdavalt rootsikeelsed, otsustasid ise liituda Eestiga, kuna Lätis puudus ajalooliselt rootsi rahvusvähemus. Tallentsi otsusega algas Eesti ja Läti riigipiir Ainažist (Heinaste) ja lõppes Vene piiri lähedal Babino külas. Kuigi Tallents üritas võimalusel järgida etnilist piiri, siis segaasustuse tõttu muutus see sisuliselt võimatuks. Piirielanike soovide arvestamine oli samuti väga keerukas, sest mõlemad soovid olid vastupidised. Piirikomisjoni esimehe otsusega sai Ainaži (Heinaste) Lätile, Ainaži ja Ipiki vaheline ala pidi järgima aga vana halduspiiri, mida esialgu aga ei täpsustatud. Lisaks Ainažile jäi Lätile ka Ipiki (Ööbiku) lõunapoolne osa. Eestile sai tervenisti Laatre, kusjuures Laatre ja Ommuli (Hummuli) vahelise valla piir järgib vana halduspiiri. Eestile jäi Hummuli vallast vaid loodenuk, ülejäänud pidi kuuluma Lätile. Hummuli ja Leel-Lugasi (Liellugaži) valla piir pidi järgima vana halduspiiri, sh Pedeli ja Härgmäe vallad läksid Lätile, Tsooru vald tervenisti aga Eestile. Tallentsile oli probleemiks Leel-Lugasi ja Kaagjärve valla jagamine, kuid lõpuks pidi Kaagjärve ja Uue-Roosna valla piir järgima vana halduspiiri, Uue-Roosna põhjaosa läks Eestile, ülejäänud lätlastele. Vana-Laitsnast (Veclaicenest) põhja jäävad alad pidid minema Eestile ja Scharlotteburgi (Läti Šarlotenburgs, Kalnapededze) mõisa piir kulges piki vana halduspiiri⁶².

Vastuseks piirikomisjoni esimehe otsusele piiri moodustamise kohta ei rahuldanud kumbagi poolt. Läti delegatsiooni avalduses seisis, et selline otsus ei rahulda Läti valitsuse huvisid ega

⁶¹ Arumäe 1995, 1123.

⁶² Mela 2013, 29; Arumäe *et al.* 1999, 94- 95; Mela 2007, 13-14.

ka kohalikke iseärasusi, samuti on selline otsus taksituseks Eesti ja Läti suhete edasisele paranemisele.⁶³ Eesti pool avaldas kahetsust, et Stephen Tallents äkki liiga tõsiselt võtab Valga südame andmist eestlastele ning seetõttu iga hinna eest üritab seda otsust lätlastele hüvitada.⁶⁴ 3. juulil esitatud teise otsusega põhjendas kolonel Tallents oma tegevust ning nentis, et otsus ei tulnud kergelt just nimelt segaasustuse tõttu. Lisaks määras ta Eesti vägede evakueerimiseaja okupeeritud territooriumilt, mis pidi Lätile minema ning jõustuma 17. juunist.⁶⁵ Eesti Välisministeeriumi protest Eesti-Läti piirikomisjoni esimehele nimetas piiri tõmbamist sellisel kujul selgeks ebaõigluseks Eesti riigile ning ainuõige lahendus oleks teha piiril korrektsioone⁶⁶.

Probleeme piiril tuli ette veel mitmel järgneval aastal. Moodustatud segakomisjonid tegid tööd mitme aasta jooksul, arutades õhku jäänud piiriküsimust mitmetel kokkusaamistel ja konverentsidel. 9. juulil 1921 Läti saadiku ülevaates Eestimaa kohta Läti Välisministeeriumile nendib saadik eestlaste suhtelist vastutulekut Lätile, kuid järeleandmatust just piiri määramisel. Kuigi Eesti pool on esitanud mitmeid nõudmisi piiri korrigeerimiseks, ei soovi eestlased ise anda mingit kompensatsiooni lätlastele. Saadik arvab, et kõige parem taktika oleks nn Tallentsi joonest kinni pidada ning olla piiri muutmise ettevõtmisel pigem passiivne⁶⁷. Läti Välisministeeriumi ringkirjas sama aasta augustis levis arusaam, et kuigi märgatavat muutust piiripoliitikas pole toimunud, võib täheldada teatavat toonimuutust mujal. Nii eesti ajakirjandus kui ka parlament olevat mõistnud, et oluline on piiri korrastamine ja on väga mõtlematu minna selle küsimuse tõttu relvakonflikti⁶⁸.

Riia Eesti saadiku kirjas Eesti välisministeeriumile 8. veebruaril 1922 nenditakse, et Eesti-Läti vaheliste lahkkelide forsseerimine ajakirjanduses ei ole kindlasti õige ja kui mõlemad riigid soovivad väljaspool lugupidamist leida, tuleks ajakirjandus seetõttu kontrolli alla saada ning vajadusel rakendada teatavaid meetmeid⁶⁹. Olukord hakkas lahenema alles oktoobris-novembris 1923, kui Eesti ja Läti vahel sõlmiti tolliuniooni eelleping, mille kõrval allkirjastati 1. novembril ka täiendav Eesti-Läti leping piiriküsimustes, milles lepiti kokku kulude katmine piiri määramisel ja puht tehnilised nüansid riigipiiril. Samuti teatud muutused Tallentsi joonel, mis jäi oma põhiolemuselt siiski samaks⁷⁰. Valga linnas püsisid eestlaste ja lätlaste suhted

⁶³ Arumäe *et al.* 1999, 95.

⁶⁴ *Ibid.*, 96-97.

⁶⁵ *Ibid.*, 97-99.

⁶⁶ *Ibid.*, 99-100.

⁶⁷ *Ibid.*, 136- 137.

⁶⁸ *Ibid.*, 1999, 142- 143.

⁶⁹ *Ibid.*, 159- 162.

⁷⁰ *Ibid.*, 228- 233.

pingelistena veel üsna kaua. Väike pingelõdvendus tuli alles Valga-Valka ühise laulupeo korraldamisega 26. juunil 1927 ning aastate jooksul suurenes omavaheline läbikäimine veelgi. Lõplik leping sõlmiti alles 30. märtsil 1927⁷¹.

⁷¹ Mela 2013, 30; Mela 2007, 14; Arumäe *et al.* 1999, 397- 400.

4. Käsitlused ajakirjanduses

4.1 Ajakirjandus piirist

Eesti ja Läti piiriküsimus leidis kajastust nii kohalikus kui ka üleriigilises ajakirjanduses. Ajakirjandus oli allikas, mis andis otsest informatsiooni toimunust ja toimuvast, vahendades meeleolusid ja suhtumist piirikomisjoni töösse ja tulemustesse ning vahendades nii erinevaid vahejuhtumeid piiril ja mõlema riigi pealinnas. Puudu ei olnud kindlasti mõlema suunalisest propagandast. Piirikomisjoni tööd jälgis kindlasti kõige terasemalt kohalik ajakirjandus eelkõige Rajalane ja hilisem Lõuna-Eesti, kes andis ülevaateid Valga linna ja maakonna ning ka piirist vahetumalt.

Piiri kindlaksmääramine ja mahamärkimine olid keerulised protsessid. Juba piiri kindlaksmääramisel ei suutnud kahe riigi esindajad jõuda mõlemat poolt rahuldavale lahendusele, mistõttu oligi vaja sõltumatu vahekohtuniku abi, et kaht riiki eraldav joon siiski paika panna. Nii oli kohalik ajakirjandus (Rajalane ja hilisem Lõuna-Eesti) see, kes suutis tuua üldsusele mingit arusaama piirikomisjoni tööst, luua rahva meeleolu ja kujundada hoiakuid ühiskonnas vastaspoole vastu. Põhjalikku lehepinda leidis piiritüli ka üleriigilistes väljaannetes, näiteks ajalehes Postimees.

Veel enne esmast Tallentsi piirikomisjoni toimus ajakirjanduses põhjalik kihutustöö ja meeleolude üleskütmine Läti vastu, rõhudes nüansile, et Eesti oli tulnud Läti riigile appi, kui viimane seda kõige rohkem vajas; kui Riia linna oldi maha jätmas ja Eesti soomusrongid kohale jõudsid.⁷² Sellele lisandusid ka põhjendused Valga linna kuuluvuse üle, eesti keele osakaal, statistika segaasustusega aladelt (Valga ja Volmari⁷³ alad) antud piirkonnas ning seega selge põhjendus, miks linna kuuluvus on ilmselge⁷⁴.

Valga linna olulisus oli teada mõlemale võitlevale poolele. Oktoobris Rajalases ilmunud artikli kohaselt on lätlastel „suur isu Valga peale“. Samuti arvatakse, et lätlased teavad justkui, et üha enam eestlastega vaieldes on lätlastel suurem võimalus pikemas perspektiivis soovitu saavutada. Samuti tõdetakse, et Eesti diplomaadid pole nii oskuslikud ja lätlased on neist nii läbirääkimisoskuste kui ka piirkonna tundmises oluliselt paremas seisus.⁷⁵ Siit on läbi kumamas selge kriitikanool Eesti delegatsiooni suunas. Tähtis polnud niivõrd see, et tegemist oleks eestlastega, kes võitlevad meie õiguste eest vastavas piirkonnas, vaid tõsiasi, et

⁷² Postimees, 01.11.1919, 1.

⁷³ Praegune Valmiera.

⁷⁴ Postimees, 01.11.1919, 1-2.

⁷⁵ Rajalane, 01.10.1920, 1.

inimestele ei olnud meeltemööda olukord, mis üha enam venis ja millel ei paistnud selget lõppu tulemas.

Nii piirikomisjoni töö käigus kui ka peale seda tekitas pikale veninud ja lahenduseta olukord teravat kriitikat. Ajaleht Postimees tõi 1920. aasta jaanuari alguses ilmunud artiklis välja, et Valga linna kuuluvus tekitab endiselt küsimusi⁷⁶ Selline olukord oli ärevust külvav ja isegi solvav eestlastele, arvestades asjaolu, et Eesti sõjaväelased olid need, kes Põhja-Läti vabastasid võõrvägedest.⁷⁷ Piirikomisjoni töö ajal jaanuaris 1920 tõdeti, et Eesti ja Läti omavaheliste suhete teravnemise põhjus on puudulik infovahetus. 9. jaanuaril vahendas ajaleht Postimees Läti ajalehe „Latv. Gargs“ sõnu, et Eesti vägede ülemjuhataja on Läti asutuste töö tegevusest ühekülgselt valgustatud ning see on põhjus, miks viimasel ajal on suhted „vähe teravamaks läinud“. Samas tões väljajanne, et kui mõlema riigi esindajad Valgas edasi arutavad, siis ei tohiks sellist olukorda ette tulla⁷⁸. Mõni päev hiljem anti Postimehes ülevaade Eesti ja Läti riigi vahekorrast. Tõdeti, et mõlemad riigid on mitmeti sarnased: ajalooline kujunemine, põllumajandus peamise haruna, aadelkonna puudumine. Samas tuuakse välja kulutuste suurenemist (Eesti riigile), kui Valga raudtee kaotatakse ning fakt, et Riial puudub kaubavahetus Valga linnaga. Tähtsama nüansina tuuakse välja, et lätlastel pole reaalspoliitilist alust Valgale ja ei tohiks ajada „tunnete poliitikat“, vaid reaalspoliitikat, mille abil on kergem kokkulepeteni jõuda. Artikkel lõpeb meeoleoluka lausega: „Eesti-Läti vahekorda ärgu juhtigu tunded, ega mõjuvõimu poliitika, vaid kaine reaalspoliitika.“⁷⁹

Ülevaadete esitamine ajakirjanduses aga jätkus. Ülejärgmises lehenumbris tõstatatakse suurelt küsimus „Kelle oma on Walk ajalooliselt?“ Pikas ülevaates anti arutlev ülevaade vanast heast Rootsi ajast ning millistele punktidele, nagu Tartu ja Otepää Valga omad kontaktid saab. Sama lehenumbri vahendusel tõdeb kindral Johan Laidoner, et lätlasi ei peaks kohe Valga linnast välja ajama ja üritada tuleks jõuda kompromissini.⁸⁰ Kompromissini oli aga palju minna. Märtsi alguses olid Eesti lootused piirikomisjoni tööle suured, kuna Läti poole esindaja olla Tallinnas kõnelenud soovist Valga küsimus kiiresti lahendada. Eesti pool lükkas toona Läti delegatsiooni ettepaneku linn poolitada tagasi. Eesti pool tegi ettepaneku piirkonnas läbi viia rahvahääletus, mille otsus oleks siduv mõlemale vaidlevale poolele- antud ettepanek lükati samuti tagasi, põhjusel, et hääletada saaks vaid inimesed, kes on asunud linna

⁷⁶ Postimees, 07.01.1920, 2.

⁷⁷ Lõuna- Eesti, 01.04.1922, 1.

⁷⁸ Postimees, 09.01.1920, 1.

⁷⁹ Postimees, 10.01.1920, 1.

⁸⁰ Postimees, 13.01.1920, 1.

1914. aastast alates.⁸¹ Üha enam kasvas aga rahulolematus. Postimees tähendab sama kuu keskel lätlaste poolt äärmist leppimatust ning tõstatatakse omakorda küsimus, kas Lätis antud salajase mobilisatsiooni käsk registreerimise varjus⁸².

Välisminister Ado Birk tõdes märtsis 1920 Eesti-Läti vahekorra kohta kõneledes ja piirikomisjoni tööst ülevaate andmisel, et Eesti valitsus annab piirikomisjonile volitused otsustamiseks ja üritab kokkuleppeni jõuda. Samas tõdes välisminister Birk Postimehe vahendusel, et ähvardusi pole kummagi valitsuste poolt antud ning küsimus iseenesest on veninud juba liiga pikale ning loodetakse heade suhete taastamisele Lätiga ning piiri moodustamist rahumeelsel teel⁸³. Märtsi lõpp kujunes aga kahe riigi suhetele teravaks. Läti välisminister Zigfrīds Anna Meierovics teatas, et 18. veebruaril 1919 sõlmitud leping on õigustühine volituste puudumise tõttu ning Läti Vabariik seda ei tunnista⁸⁴. Kuu lõpus teatati, et Valgas pannakse paika piirikomisjoni töö põhimõtted: mil viisil määramine toimuma hakkab, kuidas alad neutraliseeritakse ja kus on tarvis rahvahääletust⁸⁵.

Järgmisel kuul ei olnud endiselt veel selgeid sihte, ning võitlus Valga linna kuuluvuse üle jätkus, samuti rahvahääletuse ettevalmistused. Ajaleht Postimees ei saanud siinkohal mainimata jätta ka lätlaste soovi Valga linna „iga hinna eest enesele saada“⁸⁶. Aprilli lõpus kirjutatakse Eesti-Läti vahekorra kohta, et Valga linnast on lahkunud 1500 lätlast ning linna poolitamine on mõeldamatu.⁸⁷ Vahendati ka meeleolusid, mis valitsesid Läti ajakirjanduses. Postimees vahendab Lätis kirjutatut, mis andis ülevaate Eesti okupatsioonist Liivimaal ja väitis, et põhjanaabrite okupatsioon on raskem kui sakslaste oma.⁸⁸

Piirikomisjoni töö kajastused aga jätkusid. Postimehes leidsid kajastust ja ära märkimist nii Eesti poole nõudmised valdade suhtes, nagu Paju ja Ööbiku⁸⁹. Kui Ruhnu küsimus jäi esmalt mai alguses lahtiseks⁹⁰, siis järgmise kuu esimeses pooles jõuti aruteludega nii kaugele, et leiti Ruhnu saare kuulumine on õigem Eestile⁹¹.

Juuniku lõpus selgus aga piiri ja Valga linna saatus, kui vahekohtunik kolonel Tallents ütles oma viimase sõna. Postimees kirjutas vahetult enne otsuse langetamist, et usub vahekohtuniku

⁸¹ Postimees, 04.03.1920, 1.

⁸² Postimees, 12.03.1920, 1.

⁸³ Postimees, 15.03.1920, 1-2.

⁸⁴ Postimees, 22.03.1920, 1.

⁸⁵ Postimees, 24.03.1920, 1.

⁸⁶ Postimees, 13.04.1920, 1.

⁸⁷ Postimees, 23.04.1920, 1.

⁸⁸ Postimees, 16.03.1920, 2.

⁸⁹ Postimees, 30. 04.1920, 1.

⁹⁰ Postimees, 07.05.1920, 2.

⁹¹ Postimees, 09.06.1920, 1.

erapooletusse ja et Valga linn jääb Eestile, kuid samas kutsuti siiski valvsusele⁹². Järgmisel päeval aga tõdetakse nõrdinult, et piirikomisjoni töö otsust ei tulegi ja komisjon sõidab hoopis laiali, kuna Eesti ei tee järeleandmisi. Samuti täheldatakse terava noodi kasutamist lätlaste poolt, võimalikku Läti vägede tungi Valga linna, et viimane enesele võtta. Kui seni oli vahekohtunik kolonel Tallents mõlema poole sõnavõtte rahuga kuulanud, siis neid sõnavõtte kuulates oli mees muutunud närviliseks⁹³. Sama kuu lõpus vahendab Postimees Eesti diplomaatide tähelepanekuid Valga linna kohta, mis anti Läti ajakirjandusele: kas Lätit ei huvita, et eestlasi Valgas 56% ning 3/5 omandist, 2/3 majadest kuulub eestlastele⁹⁴. Eestivaenulikkust leiti juuli alguses eriti tugevalt, kui sõnasõda Valga linna pärast oli muutunud üha teravamaks. Samas tõdetakse, et lootus kokkuleppeks säiliks juba ühise vaenlase tõttu⁹⁵.

Tugevad sõnavõttud jätkusid siiski. Eesti vastu suunatud ähvardus, et kui rahumeelselt olukorda lahendada ei saa, siis tuleb teha seda mõõgaga⁹⁶. 6. juulil avaldas Postimees põhjaliku ülevaate kolonel Stephen Tallentsi otsustest piiril, milles vahekohtunik tõdes, et lahkumineku tekkes sellest, et tegemist oli segaasustusega antud piirkonnas. Postimehe enda kommentaar antud otsusele oli äärmiselt kriitiline- Tallentsi puhul kirjutati, et mehel oli väga tugev Läti orientatsioon. Vahekohtuniku otsusest oldi pettunud, elutähtsad osad, mis hoidnuks Valga linna ja raudteed elujõulisena, olid kadunud.⁹⁷

Kuigi kriitika määratud piiri kohta oli ääretult tugev nii Postimehes kui ka Rajalases, tuleb tõdeda, et Eesti pool võis mõneti olla üsna rahul kolonel Tallentsi otsusega. Endale saadi suur osa Valga linnast koos linnasüdamega, samas kui lätlastele jäi eeslinn, kus tuli kõik algusest peale üles ehitada. Seega on arusaadav, miks paanikat külvavad artiklid vaheldusid artiklitega, mis pärisid, kas ei peaks asja mitte nii jätma, nagu ta Tallentsi poolt määrati.

4.2 Tallentsi otsus tekitas rahulolematust

Peale Stephen Tallentsi piirikomisjoni töö lõppu juunis 1920 ei olnud kumbki pool otsusega täielikult rahul. Seda küsimust tõstatati kohalikus ajakirjandus sama aasta septembris. Erinevad kuulujutud piiri revideerimisest Läti riigi kasuks⁹⁸ ei olnud kindlasti meeltemööda kohalikule elanikkonnale ja külvasid ärevust; artiklid rõhusid lugejate õiglustundele ja

⁹² Postimees, 22.06.1920, 1.

⁹³ Postimees, 23.06.1920, 1.

⁹⁴ Postimees, 30.06.1920, 2.

⁹⁵ Postimees, 01.07.1920, 1.

⁹⁶ Postimees, 01.07.1920, 2.

⁹⁷ Postimees, 06.07.1920, 1-2.

⁹⁸ Rajalane, 21.09.1920, 2-3.

halvenevale kuvandile, mis inimestel naaberriigi suhtes tekkisid. Sellised artiklid polnud ka ainsad, pidevalt kuulujutte õhutavaid artikleid oli palju. Nenditi, et lätlased pole saanud piirikomisjoni tööga sugugi rahul ning seetõttu on nad saatnud Eesti Valga poolele agitaatorid, kes kütavad linna jagamise kohta uuesti ärevust⁹⁹.

Kuna mõlemad riigid andsid pärast Tallentsi otsust sisse protesti riigipiiri määramise kohta, hakkas olukord taas venima. Ajakirjanduses on selgelt näha, millist kajastust see sai. Omuli (Hummuli) valla üleandmine kompensatsiooniks Valga eest, oli üks küsimus, mis põhjustas mitmeid vaidlusi ja leidis kajastust kohalikus ajakirjanduses¹⁰⁰.

Lätlaste sarjamisest ei saanud loomulikult üle, sest kohati oli tegemist põhimõttelise ja enda au küsimusega. Kuid sellegipoolest arvati, et tuleks piiripostid paika panna vastavalt Tallentsi joonele, sest lätlastega asju ajada on sisuliselt võimatu. Samuti avaldatakse nõrdimust kuidas eestlasi piiri tagant välja aetakse ja lätlaste endi poolt peale surutakse „sõbralikku vahekorda”.¹⁰¹ Kuid samas ei suutnud ajakirjandus isegi ühe ajalehenumbri jooksul omada ühtset lähenemisviisi.

Piirikomisjoni töö venimine ja lahenduse puudumine pika perioodi vältel oli alandav ja maalis eestlastest üsna näotu mulje. 1922. aasta oktoobris, kui piirikonflikt ikka veel hõõgus, kirjutati ajalehes Lõuna-Eesti, et loodetakse piirikomisjoni töö tõhusamat lahendust kui eelmises. Ikkagi on probleem poolitatud aladega, mis pole elujõulised, näiteks õlletehase krundi vägivaldne poolitamine¹⁰² või Paju mõisa territooriumide üsna veider poolitamine, mis jättis mõisasüdame ilma selle juurde kuuluvast maast (metsast)¹⁰³. Kogu piirkonna rahvas tunnetas, et sellisel kujul piiri moodustamine on ebaõiglane, meelevaldne ja majanduslikult kahjulik mõlemale poolele. Kuid tegelikkuses oli selline protsess vajalik. Kaht riiki pidi eraldama kindel joon ning Lõuna-Eestis ja Põhja-Lätis elanud segaasustus muutis selle olukorra väga keeruliseks ning paratamatult ei saanud olukord olla meeldiv mõlemale osapoolele.

Piiriprobleemataikaga seonduvat hakkas ajakirjanduses kajastama keegi, kelle pseudonüümiks oli Piirionu. Tema nime all kirjutatud uudisnupukesed andsid ülevaate erinevatest probleemidest piiril, kuid puudu ei olnud ka propagandast lätlaste suhtes läbi huumoriprisma põhja¹⁰⁴. Kahtlustati ka lätlaste poolt salaja piiri edasi nihutamist, et kaotatud alasid tagasi saada. Piiri edasinihutamise küsimus tõstatati nii mitmelgi korral, isegi siis kui probleemi

⁹⁹ Rajalane, 29.09.1920, 1.

¹⁰⁰ Lõuna- Eesti, 04.01.1922, 1-2.

¹⁰¹ Lõuna- Eesti, 11.01.1922, 1.

¹⁰² Lõuna- Eesti, 18.10.1922, 1.

¹⁰³ Lõuna- Eesti, 27.09.1922, 1.

¹⁰⁴ Lõuna- Eesti, 11.07. 1923, 2.

lahendus oli jõudnud nii kaugemale, et alustati vahepeal piiri maha märkimist. Pudrumäel olevat Tallentsi piirijoone tõttu ühe mehe maal piirikraavi nii palju tuska tekitatud, et tuli lausa puid maha võtta, mis oli aga peremehele vastuvõtmatu.¹⁰⁵

Kuigi teravat kriitikat loobiti ajaleheartiklites peamiselt lätlaste suunal, ei jäänud ka sinne pool sellest ilma. Muuhulgas toodi välja tõsiasi, et piiriküsimus on lahtine ja liikuv ning ei lahene seni, kuni Eesti delegatsioon ei saa aru nendest soodustustest, mida Läti delegatsioon pakub. „Seni, kuni me meile jäetud soodustusi ära ei kasuta ja lätlastelt õppust ei võta, ei tule piirist midagi välja“¹⁰⁶. 1924. aasta mai lõpus sai ajakirjandus hakata vastastikust poriloopimist vähemaks võtma, sest pandi paika piiri puudutavad tehnilised küsimused. Muuhulgas tõdeti, et õhus olnud küsimused lahendati kompensatsiooni alusel jagatud talude, metsaalade ja maade näol ning et 1. juulist alates on piiril piirivalve¹⁰⁷.

Loomulikult leidis ajakirjanduses kajastust ka see, kui Läti ajakirjanduses avaldati teravam noot eestlaste suhtes. Näiteks sarjatakse Läti väljaandes Ziemellatvija ilmunud artiklit, kus muu hulgas heideti eestlastele ette, et nad taotlenud ebaõiglast piiri, laimanud oma lehtedes lätlasti. Samas artiklis avaldatakse nõrdimust, Eesti Vabariigi 10. aastapäeva tähistamisel ei võetud lätlasti piisavalt soojalt vastu¹⁰⁸. Kuigi tegemist oli 1928. aastal ilmunud artikliga, siis ei saa väita, et selline lähenemine oleks ajakirjanduses olnud erandlik. See oli pigem loomulik kaitseinstinkt.

4.3 Piiriületusest ajakirjanduses

Kui piiri kindlaksmääramine oli tüliõunaks kahe riigi vahel ja võimalus mõlema riigi ajakirjanduses üksteise suhtes teravusi pilduda, siis elu piirialadel tekitas igapäevaselt mitmeid probleeme. Valga situatsioon oli piiril kindlasti väga eriline. Kuna tegemist oli ajalooliselt ikkagi ühe linnaga, siis selle „kunstlik“ lahutamine kaheks tekitas palju sekeldusi igapäevaelus. Olukorra leevendamiseks hakati pärast piiri kindlaksmääramist kohalikele andma lihtsustatud piiriületuseks legitimatsioonikaarte. Tavakorras piiriületus pidi käima ikkagi viisa olemasolul. Kohalikele oli legitimatsioonikaartide süsteem kergenduseks, sest selle eesmärgiks oli ikkagi lihtsustada piiriületust. Kuid sellegipoolest ei olnud see süsteem täiesti veatu. Esiteks tekitas segadust juba see, et paljud välismaalased vajasisid piiriületuseks viisat, mingil ajahetkel said välismaa passi omanikud piiri ületada ainult raudteel sõites, kuid

¹⁰⁵ Lõuna- Eesti, 22.08.1923, 3.

¹⁰⁶ Postimees, 03.03.1924, 2.

¹⁰⁷ Postimees, 30.05.1924, 1.

¹⁰⁸ Lõuna- Eesti, 10.03.1928, 2.

varsti peale seda olukord küll muudeti ning piiripunktidest pääses samuti välismaa passiga läbi¹⁰⁹. Kohalikele tekitas legitimatsiooni paberite süsteem samuti probleeme. Näiteks episood, kus lätlane läks legitimatsiooni kaardita Sangaste laadale, seal pressiti temalt välja tuhandet marka, ähvardades teda piirirežiimi rikkumise tõttu politseile välja anda. Politsei tegi mehele siiski protokoll, välismaale välismaalase passita sõitmise eest¹¹⁰. Samuti oli probleeme dokumentide võltsimisega- piirilt tabati näiteks Kristine Wilks, kelle legitimatsiooni pileti väljaandmise ja maksmise kuupäevad olid võltsitud ja Kristine Papul, kes tegi oma legitimatsiooni piletil olnud sõnast „juuni“ hoopis „juuli“¹¹¹, dokumentide varastamisega¹¹², või lihtsalt valede dokumentide kasutamisega¹¹³. Halenaljakana kõlavad lood leidsid samuti kajastust ajakirjanduses. Lõuna- Eestis septembris ilmunud artikli kohaselt tõi ülikooli õppejõud Lätist õunu, nende eest nõuti tollimaksu näol 4401 marka, mis ületas mitmekümne kordselt õunte tegeliku väärtuse. Nõutud summa tõttu loobus inimene neist õuntest. Kuna tollioksjonil ostjaid ei leitud, kuulusid õunad hävitamisele¹¹⁴.

Piiriületus oli ainus võimalus minna Valga linna teisele poolele ning piiratud liikumine leidis üsna kiiresti teravat vastukaja. Kuna piiriületus oli lubatud vaid piiripunktidest ja kindlatel kellaaegadel, siis inimestele oli see harjumatu ja uus kord nõudis omajagu harjumist. Piir oli avatud kindlatel päevadel vaid ettenähtud ajal, ja mõnikord vaid paar tundi päevas¹¹⁵.

Olukorras, kus piiriküsimus oli jõudmas üsna pea oma lõpplahenduseni, leidis ikkagi probleeme senises piiriületuses ning kutsuti avada piiripunkt kogu päevaks. Kuus ületavat piiri 50000- 60000 inimest, kusjuures eestlased käivad Lätis suplemas ja puhkamas.¹¹⁶ Samuti tekitas piiratud piiriületus probleeme kohalikele kaupmeestele, kelle arust tuleks piiripunktide töökorraldust muuta sel viisil, et piiripunkt peaks olema lahti kogu päeva vältel ning aeganõudvad tolliprotseduurid tuleks kuidagi kontrolli alla saada¹¹⁷.

¹⁰⁹ Lõuna- Eesti, 24.01.1923, 4.

¹¹⁰ Lõuna- Eesti, 06.06.1923, 3.

¹¹¹ Lõuna- Eesti, 04.07.1925, 3; Lõuna- Eesti, 11.07.1925, 3.

¹¹² Lõuna- Eesti, 01.08.1925, 3.

¹¹³ Lõuna- Eesti, 08.08.1925, 3.

¹¹⁴ Lõuna- Eesti, 05.09.1925, 4.

¹¹⁵ Lõuna- Eesti, 09.06.1926, 3.

¹¹⁶ Lõuna- Eesti, 03.07.1926.

¹¹⁷ Lõuna- Eesti, 22.10.1927.

4.4 Ajakirjandus elust piirilinnas

Piiri moodustamisega ei jäänud elu piirilinnas seisma. Olukord muutus lihtsalt keerulisemaks ning pidevalt tuli arvestada, et üle piiri „sattudes“ on probleemid kerged tulema. Kuna piiri moodustamisega sai Eesti pool eluliselt tähtsamad punktid endale, siis lätlastele üle piiri tekitas see nii mõnigi kord probleeme. Septembris 1920 kirjutatakse, et Luke linna valitsuse poliitika jätab soovida. Eesti Valga ja Läti lepingu tulemusena pidi Läti pool saama oma elektri Eesti poolelt, tasudes küttepuudes. Nüüd on aga maksed jäänud sooritamata ning raha samuti Luke linnal pole. Sellegi poolest olevat Läti pool suutnud suure osa rahast ära maksta, jäädes veel pisut võlgu¹¹⁸.

Kuna piiriküsimusega oli Valga linn saanud üsna suurt kuulsust, siis oli loomulik, et ka turistid hakkasid linna vastu rohkem huvi tundma. Mitmed lood kirjeldavad, kuidas inimesed on sattunud kogemata Lätisse, või ei leita piiri üles, sest see pole märgistatud¹¹⁹. Piiri märkimise puudujääke tõstatati ka aastaid hiljem¹²⁰. Kohalike elu piiri moodustamine segas ning nii mõnigi kord olid probleeme külvavad vägagi halenaljakad episoodid. Näiteks sobib juhtum, kus kraavist vett ammutanud naine kogemata sammukese üle piiri Läti poolele astus ja selle eest talle piirivalvuri poolt protokoll tehti, milles nõuti 1000 marka trahvi või kuupikkust kinnipidamist¹²¹ või episood Luke surnuaialt, mis piiri moodustamisega Läti poolele jäi- Läti piirivalve ei luba Luke kalmistule viia potililli ega üle kolme lilleõie korraga¹²².

Peale piiri moodustamist tekkis linnas aga probleeme igapäevaste toimetustega. Keeruline oli muuhulgas näiteks kartulisaagi võtmine, mida vastloodud piir takistas, sest osa kartulipõllust jäi teisele poole piiri.¹²³ Samuti kirjutatakse eestlaste püsivast halvast olukorrast Lätis—tuntakse muret, et kuna Eesti Riia konsul on väga kaugel, ei ulatu tema võim sisuliselt Läti Valgani, kus aga hädasti oleks eestlastele kaitset vaja. Eestlastel on kohati väljakannatamatu elada Läti poolel ning nii mõnedki on üle läinud Läti kodakondsusele, et oma olukorda leevendada¹²⁴. Mõne aja pärast liikusidki ajakirjanduses teated, et hiljemalt 1921. aasta jaanuaris määratakse Luke linna konsul¹²⁵.

¹¹⁸ Rajalane, 21.09.1920, 2.

¹¹⁹ Lõuna- Eesti, 25.07.1923, 3.

¹²⁰ Lõuna- Eesti, 14.07.1926, 3.

¹²¹ Lõuna- Eesti, 11.06.1927, 2.

¹²² Lõuna- Eesti, 21.07.1928, 3.

¹²³ Rajalane, 22.09.1920, 2.

¹²⁴ Rajalane, 03.12.1920, 1.

¹²⁵ Rajalane, 08.12.1920, 4.

Valga linna kuvandi probleem oli samuti väga terav. 1922. aasta juulis kirjutab Lõuna- Eesti, et lätlased on ära võtnud oma linnas eestikeelsed tänavasildid, Eesti poolel aga on ikka veel ka lätikeelsed tänavasildid. Vastutasuks hea tahte puudumisele võiks ka need ära koristada¹²⁶. Sama aasta novembris oli küsimus ikka lahendamata ning Valga linn ei jäta endiselt Eesti linna kuvandit, sest linna sisse sõitnud inimesed arvavad, et tegemist on Läti linnaga¹²⁷. Vastastikku käis poriloopimine ka haridusvõrgu üle—Läti protesteeris selle vastu, et Eestis olevat liiga vähe lätikeelseid koole. Ajaleht Lõuna- Eesti leiab aga, et see on vale, hoopis Läti ei taga ise emakeelset haridust Oomuli (Hummuli) eestlastele¹²⁸. Samas sarjatakse lätlasi selle eest, et Oomulis (Hummulis) on eestikeelne kool kinni pandud¹²⁹. Seega käis vastastikune poriloopimine peaaegu igas võimalikus küsimuses, mis igapäeva eluga esile võis kerkida.

Olukorra lahenduseni jõudes muutus ajakirjanduse toon pisut, kuid naabrite vastasust võis siiski märgata- näiteks kajastati Eesti- Läti vahelist jalgpallimatši Valgas, mille võitsid lätlased. Eesti koolinoored hakkasid aga lätlastega tüli norima ning pääsesid vaevu peksasaamisest¹³⁰. 1926. aastal kaaluti võimalust, et võiks korraldada ühise laulupeo Eesti ja Läti kooridega, mida peeti juba eos väga heaks mõtteks, kui see vaid ka realiseeruks¹³¹. See tehti ka teoks¹³².

4.5 Järeldusi ajakirjandusest

Kokkuvõtvalt võib väita, et Eesti lõunapiiri ajamise protsess oli kurnav mõlemale poolele. Nii Eesti kui ka Läti pool oli põhimõtteliselt teadlik piiri moodustamise olulisusest, kuid kahe riigi võrdsuse tõttu kujuneski piiri ajamise protsess nii pikaks ega leidnud selget lahendust mitme aasta vältel, kuigi riikide tasandil sõlmiti mitmeid lepinguid. Puudu ei olnud ka lihtsast põhimõttekindlusest ja tõsiasjast, et omavahel võis nõudmisi esitada.

Mõlemad riigid kaitsesid oma huve vaidluse all olnud piirkondades, kuid palju rohkem tähelepanu nõudsid teised teemad. Välisriikide tunnustuse saamine, tugevamate sidemete loomine Baltikumis näiteks tolliliidu näol oli mõlema riigi iseseisvusele ääretult oluline; samuti pidi kahe riigi vahel saavutatama teatav tasakaal just Balti Liidu loomise ideede tõttu.

¹²⁶ Lõuna- Eesti, 19.07.1922, 3.

¹²⁷ Lõuna- Eesti, 25.11.1922, 1.

¹²⁸ Lõuna- Eesti, 29.11.1922, 1.

¹²⁹ Lõuna- Eesti, 02.12.1922, 1.

¹³⁰ Lõuna- Eesti, 28.04.1926, 3.

¹³¹ Lõuna- Eesti, 27.11.1926, 3.

¹³² Lõuna- Eesti, 25.06.1927, 3; Lõuna-Eesti, 29.06.1927, 3.

Kuid miks ei suudetud lahendust leida kiiremini? Juba piirikomisjoni töö alguses esinesid teatud ilmingud: küsimärgi alla pandi diplomaatide oskus leida lahendusi ja olla vajadusel otsustusvõimeline. Suur osakaal selles oli kindlasti segaasustusel, mistõttu ei saanud mõlemat poolt täielikult rahuldavat otsust teha. Kahe riigi suutmatuse ise lahenduseni jõuda tõi omakorda „mängu“ kolmanda osapoole- erapooletu vahekohtuniku kolonel Stephen Tallentsi, kellele pandi suuri lootusi hea piiri määramisel. Mõlemad pooled soovisid kindlasti enesele soodsamat lahendust, kuid seda siiski ei tulnud ning omavaheline sõnasõda võis jätkuda. Ilmselt oli vahekohtuniku poolt tehtud otsus mõlemale poolele vastuvõetamatu, kuid siiski mitte täielikult.

Omavahelise propaganda ja sõnasõja kandjaks oli ajakirjandus, mis kajastas piiri määramist selle algusest lõpuni. Juba piirikomisjoni ajal suunati üksteise vastu teravaid noote, tuues välja põhjendamata jäärapäisust ja põhimõttekindlust. See andis võimaluse hoida antud piirkonnas ja ühiskonnas teatavat pingeseisundit ja põhjendada oma tegevust ja soove.

Ajakirjanduse üldine toon piiriküsimuse kõrval oli väga mõistetav. Pidevalt ilmusid lätlasi ja eestlase naeruvääristavaid artikleid ja karikatuure. Näiteks võib tuua Piirionu uudisnupud, mis sisaldasid endast kriitilist nooti Läti suunas ja mõnel juhul isegi üle forsseeritud muresid igapäevaelust piiril. Meeleolude ülespuhumine kohalike inimeste seas ja paanika külvamine ajakirjanduses oli vajalik, et inimesed valiksid poole, kelle suunal orienteeruda. Lätlaste vastu suunatud kriitika ja halenaljakate juhtumite kirjeldamine muutis kogu küsimuse ka ajakirjanduses pidevaks teemaks, mida arutada ja mille nimel vaielda.

Piiritüli kahe naabri vahel oli küll probleem, millest teatakse pisut rohkem, kuid võrreldes seda teiste, samal ajal iseseisvunud riikide piiride määramisega, põhjustas Eesti ja Läti omavaheline piiritõmbamine pigem muigeid kui tõsisemaid kokkupõrkeid¹³³. Valga linn oli oluline mõlemale poolele, kuid olenemata sellest, et tegemist oli tähtsa tugipunktiga raudtee aspektist, ei mindud selle pärast otsesesse relvakonflikti. See, et ähvardused ja terava tooni pildumine ajakirjanduses jätkus, ei tähendanud seda, et sõda linna pärast pidanuks tulema. Pigem võib taolisi ähvardusi lugeda vajaliku propaganda osaks.

Kumbki riik aga ei saanud tugineda nõ ajaloolisele argumendile, sest mõlemad olid vast loodud riigid, ka kumbki polnud piirkonda teiselt ka ebaõiglaselt hõivanud. Kuid see, mis põhjustas pika läbirääkimisperoodi, oli tõsiasi, et kumbki pool ei olnud nõus järgi andma, esitades argumente lähtuvalt enda seisukohast ja huvidest. Edgars Andersons on kirjutanud:

¹³³ Eero Medijainen, *Saadiku saatatus: välisministeerium ja saatkonnad 1918-1940*, (Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1997), 228.

„Üksteise tundmaõppimine võttis aega, samuti teineteise mõistmine, probleemidest ja huvidest arusaamine. Venemaa ja Saksamaa haardest pääsenuna ei tahtnud nad ohverdada ühtki osa oma suveräniteedist, huvidest oma naabri kasuks või ühise hüvangu nimel“¹³⁴. Aja jooksul said kaks vastloodud riiki siiski tuttavamaks ja sellises mastaabis tülikiskumine ajakirjandusväljaannete vahendusel lõpetati.

¹³⁴ Rimvydas Šilbajoris, Imants Ziedonis, and Edgar Anderson, *Second Conference on Baltic Studies;: summary of proceedings* (Norman, Association for the Advancement of Baltic Studies, 1972), 177.

Kokkuvõte

Kahe riigi, Eesti ja Läti iseseisvumisega Vene tsaaririigi alt tekkis loomulikult küsimus riigipiiri üle, mis tekitas pikemaks perioodiks üsna palju probleeme kahe riigi vahelises suhtluses. Probleemid riigipiiril algasid juba tegelikult varem, 1917. aastal, kui Liivimaa kubermangu põhjaosa ühendati Eesti kubermanguga. Olukorra lahendamiseks kutsuti kokku piirikomisjon, kuid nende töö jäi sisuliselt tulemusteta, sest Eesti Vabadussõja puhkemine ja Läti olukord muutsid selle küsimuse esialgu tagaplaanil olevaks probleemiks.

Eestlaste ja lätlaste peamiseks tüliõunaks kujunes aga Valga linna kuuluvus, kusjuures mõlemad apelleerisid oma õigustele linna üle, nii kinnisvara kuuluvuse, rahvusliku koosseisu kui ka ajaloolise pärandi tõttu. Piiri probleem suurenes 1919. aasta lõpul ja kogu 1920. aasta põhjustas see paksu verd mõlema riigi vahelises suhtluses ja ajakirjanduses. 1920. aasta alguses olid suhted väga halvad- lätlaste otsus ühepoolselt tühistada 18. veebruaril 1919 sõlmitud suhteid reguleeriv ja sõjaline leping viis Eesti valitsuse sellisesse punkti, et toodi 1919. aasta lõpul oma soomusrongid Lätist ära. Sellele omakorda järgnes suur pahameeletorm Läti ühiskonnas Eesti suunal. Lisaks üldisele piiri puudumise probleemile suurendasid pingeid kohalik propaganda ajakirjanduses ja sõjaoht kahe riigi vahel, kuid mille tõsidust võiks muidugi hinnata lihtsa ähvardusena.

Kindlasti ei olnud kahe riigi vaheline vastasseis hea: mõlemale riigile oli äärmiselt oluline leida olukorrale mõlemat poolt rahuldav lahendus, sest vastasel juhul ei saanud välisriigid kuigi tõsiselt suhtuda kahte riiki, kui need ei suuda omavahelisi probleeme mõistlikult lahendada. Olukorra lahendus üritati tuua piirikomisjoni sisseseadmisega. 22. märtsil 1920 allkirjastati leping, mille kohaselt alustati piirkomisjoni tööd ning määrati vahekohtunikuks Suurbritannia kodanik kolonel Stephen Tallents, kelle õlule jäi sisuliselt kogu otsuse tegemine, sest suveni kehtvatel läbirääkimistel ei suudetud teha mõlemaid pooli rahuldavaid otsuseid ega kompromisse. Vastakaid arvamusi ja pinget üleskrviv ajakirjandus muutis kohaliku eluolu piiri ääres üsna närviliseks ja lätivastaseks. Tallentsi otsus tuli sama aasta suvel, millega jagati Valga linn kahe riigi vahel pooleks, kusjuures linnasüdame koos raudteesõlmega sai Eesti endale. Läti riik sai Valga eeslinna ja kompensatsiooniks suure osa Oomuli (Hummuli) vallast, milles aga elas väga palju eestlasi. Küsitav selle kõrval on aga vahekohtunik Stephen Tallentsi funktsioon antud otsuse tegijana- kas kolmanda osapoole mängutoomine ei vabastanud vähemalt osaliselt piirimääramisega seotud inimesi otsuse koormast, sest kui otsus oleks

pelgalt tehtud kahe riigi esindajate poolt, siis polnud enam kedagi, kelle „selja taha“ rahulolematuse turmtule all peituda.

Loomulikult ei rahuldanud selline otsus mitte kumbagi poolt, ning mõlemad riigid andsid sisse protestid ning piirikomisjoni töö sisuliselt jätkus samast kohast. Kuigi Tallentsi joon võeti sisuliselt aluseks peale 1920. aasta suve, siis jätkus probleemi lahendamine samast punktist. Ajakirjanduse toon samal ajal oli samuti terav mõlemale poolele. Vastastikune poriloopimine oli väga terav ning kohati hakati isegi Eesti enda delegatsiooni suutmatust otsuseni jõuda pidama selgeks nõrkuseks. Kuigi olukord oli terav, propaganda ajakirjanduses tugev, siis ei mindud sõjalise konfliktini.

Lahendus hakkas tulema 1923. aastal, mil 1. novembril sõlmiti täiendav piirileping. Sellega jäeti nn Tallentsi joon sisuliselt paika, toimusid vaid mõningad muudatused piiri juures. Suhete paranemiseni jõuti alles mõned aastad hiljem. 1927. aastal korraldati ühine laulupidu ning seejärel 1930ndatel võis suhetes märgata juba palju rahumeelsemat tooni. Piiri hakati aktsepteerima kui igapäevast tõsiasja, mille üle ei olnud mõtet enam vaielda.

Summary

Bordering between the Republic of Estonia and the Republic of Latvia and the analysis of press publications

After the World War I, a number of new countries emerged on the newly shaped map of Europe. With the independence of Estonia and Latvia in the Baltic region, the people gained their own independence, which they never had before.

Every country must have clear territory and, and with that a border. The Republics of Estonia and Latvia also needed to determine their borders between each other. However, the determination of the southern border of Estonia was to be a lengthy process, where every possible village, street two countries debated on.

The territory of southern Estonia was mainly a mixed population, consisted of both Latvians and Estonians in different numbers. Thus came along the question, how to draw a border between two nations. Since the process of bordering and the outcome is mainly known, the purpose of this thesis is to provide an assessment of the tone of the press in the background of the bordering process between Estonia and Latvia. In the present thesis, the author tried to find out what were the main reasons between the lengthy process of bordering and why compromise did not come for many years.

The present thesis is divided into multiple sections. First, a review of various sources that describe Estonian-Latvian relations, directions, the start and progress of the border conflict. Among other things, an overview is given to the border town Valga and to the people and their everyday life during the time of conflict itself. This leads to the general discussions of the emergence of border conflicts, a possible deepening nuances of border conflicts and the emergence of an armed conflict. In the latter part, an overview of local and nation-wide media publications is given during the bordering and conclusions.

The heightened border dispute between two nations was one of the main subjects of the press. It was a widely discussed issue during the time of bordering, and the tone of the press was quite critical. But it can not be forgotten that mainly the critical tone of the articles was a propaganda against other part. The process of bordering was a lengthy process itself, with mixed population of the areas, and newly gained independence of both parties, the highly critical and offensive tone of the press was a form of propaganda and frustration of the time and situation. Although there was a number of discussions of bordering, the two arguing parties could not come to a compromise, and because of that an impartial arbitrator was

brought into discussions- a British citizen colonel Stephen Tallents. Although the latter reached a final decision about the border, it was not satisfying for either country. In order to deepen the antipathy towards each other press tone was very critical during and after the time of the decision about the border: continuous propaganda towards each other, doubts about the skills of the Estonian diplomats and the desire to resolve the issue. Also, threats about armed conflict also came up, but it was not put in practice.

Long discussions lasted for several years, but during that time the press tone softened gradually. Although the Tallents-line did not satisfy either party, the border was mainly accepted- only minor changes were made. The press tone was much softer and the relations between two countries started to get better. The border became a everyday necessity and there was no reason argue any further.

Kasutatud allikad ja kirjandus

- Jüri Ant, *Eesti 1920. Iseseisvuse esimene rahuaasta* (Tallinn, Olion, 1990).
- Heino Arumäe, Tiit Arumäe, *Eesti ja Läti suhted 1920-1925. Dokumentide kogumik* (Tallinn, Umara, 1999).
- Heino Arumäe, „Piirikonfliktist liidulepinguni“ *Looming* (1995, 8), 1114-1137.
- Heino Arumäe, *Võitlus Balti Liidu loomise ümber, 1919-1925* (Tallinn: Eesti Raamat, 1983).
- Burget, Meelis. *Eesti–Läti piiri loomine: Magistritöö*. Tartu, 2010
- Richard R. Fagen, "Some Assessments and Uses of Public Opinion in Diplomacy." *The Public Opinion Quarterly* (1960, 24, 3), 448-457.
<http://www.jstor.org.ezproxy.utlib.ut.ee/stable/2746727>. (10.05.2017)
- Vahur Ilumets, *Muutused Valga linnas pärast Eesti-Läti piiri määramist* (Bakalaureusetöö, Valga, 2011).
- Mari Juzar, *220 aastat Valga kreisist* (Valga, Litero, 2003).
- Mari Juzar, *"Säde" selts ja teater 1902-1940* (Valga, Litero, 2002).
- Robert Mandel, "Roots of the Modern Interstate Border Dispute." *The Journal of Conflict Resolution* (1980, 24, 3), 427-454.
<http://www.jstor.org.ezproxy.utlib.ut.ee/stable/173640>. (25.03.2017)
- Eero Medijainen, *Maailm prowintsiõnu peeglis. Rahvusvahelised suhted ja Eesti välispoliitika karikatuuridel 1918- 1940* (Tartu, Ajalookirjanduse Sihtasutus Kleio, 1998).
- Eero Medijainen, *Saadiku saatus: välisministereium ja saatkonnad 1918-1940* (Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1997).
- Marjo Mela, *Läti eestlased. Ajalugu, keel ja kultuur* (Tallinn, Eesti Keele Sihtasutus, 2007)
- Marjo Mela, *Eesti lätlased* (Tallinn, Nornberg&Co, 2013).
- Esta Mets, Tiit Rosenberg, Mari Juzar, *Valga linna ajaloost 18. sajandi lõpust kuni aastani 1939* (Valga, Litero, 2000).
- Steven V Miller, "Territorial Disputes and the Politics of Individual Well-being." *Journal of Peace Research* (2013, 50, 6), 677-690.
<http://www.jstor.org.ezproxy.utlib.ut.ee/stable/24557162>. (25.04.2017)
- Alexander B Murphy, "Historical Justifications for Territorial Claims." *Annals of the Association of American Geographers* (1990, 80, 4), 531-548.
<http://www.jstor.org.ezproxy.utlib.ut.ee/stable/2563368>. (25.04.2017)
- Peeter Päts, *Eesti ja Läti Vabariigi vaheline piir* (Magistritöö, Pärnu, 1927).
- Georg Rauch, *Balti riikide ajalugu 1918- 1940* (Tallinn, Detlar, 1995)

Valve Saretok, *Läbi uduliniku I: Valga tütarlaste gümnaasiumis* (Toronto, Orto, 1956).

Valve Saretok, *Läbi uduliniku II: Valga tütarlaste gümnaasiumis* (Toronto, Orto, 1957).

Harvey Starr, G. Dale Thomas. "The Nature of Borders and International Conflict: Revisiting Hypotheses on Territory." *International Studies Quarterly* (2005, 49, 1) 123-139. <http://www.jstor.org.ezproxy.utlib.ut.ee/stable/3693627>. (25.04.2017)

Stephen George Tallents, *Man and boy* (Harvard, Faber & Faber limited, 1943).

Rimvydas Šilbajoris, Imants Ziedonis, Edgar Anderson, *Second Conference on Baltic Studies: summary of proceedings* (Norman, Association for the Advancement of Baltic Studies, 1972).

Publitsistika

Rajalane, 1920- 1921

Lõuna- Eesti, 1921- 1928

Postimees, 1917- 1927

Veebiväljaanded

Encyclopaedia Britannica: Jamaica: <https://www.britannica.com/search?query=jamaica>
(03.05.2017)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Liisi Ploom (sünnikuupäev: 01.12.1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud bakalaureusetöö „Eesti Vabariigi ja Läti Vabariigi riigipiiri määramine ja ajakirjanduse kajastuse analüüs“, mille juhendaja on prof Eeron Medijainen,
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 15.05.2017.